

РЕЗЮМЕТА НА ПУБЛИКАЦИИТЕ,

представени за участие в конкурс за **професор** по

2.4. Религия и теология (Въведение в история на църквата с История на БПЦ)

от доц. д-р Павел Николов Павлов

МОНОГРАФИЯ:

Павел Павлов. **Учителят Ганчо Велев Ганчев (1921–1998) или за занаята на богослова историк през XX век.** София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2022, 286 стр. ISBN 978-954-07-5628-8

В търсене на здравите корени на богословско-историческото наследство на XX в. изследването се спира на един позабравен и малко познат представител на школата – Ганчо Велев. Търсенето на връзка с „преданието на отците“ е необходимо поне по две причини. Първата е новата врата, която се отваря пред историческото богословие, което за първи път се обособява в самостоятелна катедра, която има нужда от стъпване на камък, а не на пясък (срв. Мат. 7:24-27). Втората е необходимостта от богословско преосмисляне на всичко постигнато в една по-градивна перспектива, различаваща се от „духът на отрицанието“ от последните десетилетия, целящо заличаването на всякакви авторитети. Пресечната точка на този „вътрешно цехов“¹ проблем откриваме в личността на нашия учител Ганчо Велев, на когото наскоро отбелязахме 100 години от рождението (23.09.2021 г.), а през тази година, в която честваме 100-годишнината на Богословския факултет и 120 годишнината на Софийската духовна семинария, ще почетем и 25-годишнината от неговата кончина.

Изследването е структурирано в следните части: Съкращения, Благодарности, Предисловие, Четири обособени глави, Заключение, Приложения, Библиография (извори и литература) и Индекси.

В Предисловието е потърсен начин да се изкаже преосмисленото отношение към нашите учители – на закъсняла благодарност, която носи повече утешение на учениците, отколкото на отминалите от мира сега учители.

---

¹ Символно така можем да определим и търсената пресечна точка между Въведението в история на църквата и История на БПЦ, които също се пресичат в многозаслужилата личност на г-н Ганчо Велев.

Първа глава „*Срещу времето: към бъдещето чрез историята*“ (с. 13–48) е посветена на въпроса за свидетелството на богослова историк във времето на безбожния комунистически период и за необходимостта да се открият автентичните истории и да бъде запазено тяхното наследство. Това е ключово важно, за да се избегне умишлено целяното „преформатиране на паметта“. Тук намираме и ключовото място на нашия учител, чиито личност, учителско поприще и наследство смятаме за пресечни в богословско историческите изследвания в най-новата история на БПЦ.

Втората глава „*Човекът Ганчо Велев*“ (с. 49–100) по-детайлно изследва различни страни от живота и личността на г-н Велев. В първата част, посветена на ранните години се акцентира на родния град, семейството, обучението в Семинарията, военната служба и следването в Богословския факултет, все важни моменти за изграждането на решилия да се посвети на учителство в Семинарията млад човек. Втората част на тази глава разглежда различни моменти от неговото учителско поприще – в Пловдивската семинария, в Софийската семинария, в Черепиш и отново в София.

Третата глава – „*Харизмата*“ (с. 101–120) се занимава с различни страни от неговия маниер като учител. Неговата посветеност на преподаването е пословична и тук са посочени някои от неговите специфични практики: учебните екскурзии, историческия кръжок, организиране на чествания и др.

Четвъртата глава „*Ганчо Велев и историческото богословие*“ (с. 121–155) е посветена на изграждането у и от нашия учител на специфична богословско-историческа методология на изследване. За нея способства както черепишката изолация и „скална консервация“, така и особената му нагласа да търси и се занимава с теми и личности, които в онова време са безинтересни за историците, но са особено важни за предаването и приемането от следващите поколения на специфичния български код. Особен акцент тук поставяме на темата за изворите, на които нашият учител като историк много държеше, както и върху въпроса за „новото“ и неизвестното в историята (законът за кучето и гората).

В *Заклучението* (с. 156–165) са обобщени основните изводи и идеи, които бяха водещи за монографичното изследване: личността, богословско-историческото свидетелство, спецификата на секуларната епоха и отговорността за предаването на веднъж полученото знание. Защото в България последните десетилетия наистина е

много трудно да си активен църковник и добър учен. Но пък, това е част от подвига на преподавателя църковен *истор*. А г-н Ганчо Велев беше **достоверен свидетел** на Бог в Троица, на Неговото творческо промислително действие и на Въплътилия се Син Божий, като пряк Участник в историята, защото за християнския богослов-историк историята е преди всичко ... *тайна на спасението*.

Pavel Pavlov. The Teacher Gancho Velel Ganchev (1921–1998) or on the art of the theologian historian during the XXth century.

In search of the strong roots of the theological-historical legacy of the XX century this research focuses on a somewhat forgotten and little known representative of the school – Gancho Velev. The search for the “tradition of the fathers” is necessary at least for two reasons. The first is the new door which is being opened for the historical theology, which, for the first time, has been localized in a separate cathedra, which needs to have its footing on a stone and not on sand (Cf. Matt. 7:24-27). The second is the necessity of a theological reevaluation of everything accomplished in a more productive perspective, different from the “spirit of denial” that has filled the last decades, aiming to dethrone and eradicate all authorities. The intersection between this problem “from the kitchen”² is found in our teacher Gancho Velev, whose 100 anniversary of his birth we recently celebrated (23.09.2021), and in this year, in which we celebrate the 100th anniversary of the Theological Faculty and the 120th anniversary of the Sofia spiritual seminary we will also honor the 25th anniversary of his passing.

The research is structured in these parts: Abbreviations, Gratitude, Foreword, Four separate chapters, Conclusion, Appendices, Bibliography (sources and literature) and Indexes.

In the Foreword a way of expressing the rethought relationship towards our teacher – of belated gratitude, which brings more consolation to the students, rather than to the teachers that have passed from this world.

The first chapter “Against the time: towards the future through history” (p. 13-48) is devoted to the question of the witness of the theologian historian within the time of godless communism and for the necessity to pick out the authentic historians and for their legacy to be preserved. This is of key importance in order to avoid the willfully carried out “reformatting

---

² Symbolically we could also determine an intersection between the Introduction to church history as well as the History of the Bulgarian Orthodox Church in the well-deserving figure of Gancho Velev.

of memory”. Here we find the key place of our teacher, whose person, work as teacher and heritage we consider to be intersections within the historical research in the newest history of the Bulgarian Orthodox Church.

The second chapter “The Human being Gancho Velev” (p. 49 –100) examines in more detail different aspects of the life and personality of Mr. Velev. In the first part, focused on the earlier years of his life, the home city, family, education in the Seminary, the compulsory military service and his studying in the Theological faculty are examined – all important moments for the upbringing and development of the young man, that had chosen to devote himself to teaching in the Seminary. The second part of this chapter views different moments from his work as a teacher – in the Plovdiv Seminary, in the Sofia Seminary, in Cherepish and again in Sofia.

The Third Chapter – “The Charisma” (p. 101–120) addresses different aspects of his work and manner of teaching. His devotion to the education is well known and here some of his specific practices are mentioned: the study trips, the historical study group, the organization of celebrations etc.

The Fourth Chapter “Gancho Velev and historical theology” (p. 121–155) is devoted to the developed by and in our teacher specific theological-historical methodology of research. It is fortified by the isolation in Cherepish with its “rock-like conservation”, as well as his personal disposition to search for and work on personalities which at that time are more than disinteresting to the historians, but are especially important for the transmission and receiving by the next generations of the specific Bulgarian code. We highlight especially the topic of sources, which were seen and indispensable by our teacher, as well as the question of the “new” and unknown in history (the law of the dog and the forest).

In the Conclusion the key ideas and findings are brought together – those that have been leading for this monographic research: the personality, the theological-historical witness, the specificity of the secular times and the responsibility for the transmission all at once of the received knowledge. Because in Bulgaria during the last few decades it is increasingly difficult to be an active churchman and a good academic. But this is a part of the *podvig* of the teacher as ecclesial history. And Mr. Gancho Velev was a **worthy witness** to the Triune God, of His creative providential action and to the Son Incarnate, as a direct participant in history, because

for the Christian theologian-historian history is before everything else ... the mystery of salvation.

СТУДИИ:

1. Павлов, П. **Свещецът и манастирът като средище в християнското предание (църковно-исторически контекст на завръщането на св. Йоан Рилски в Рилската св. Обител).** – В: 550 години (1469-2019) от връщането на мощите на св. Йоан Рилски в Рилския манастир : международна научна конференция, 18-19 юни 2019 г., Рилска света обител : юбилеен сборник (ред. П. Павлов), Рилска света обител, 2021, 38–61, рецензирано. ISBN 978-619-90620-4-3; COBISS.BG-ID – 52690440

Тази студия е посветена на мястото и ролята на св. Йоан Рилски и Рилския манастир в контекста на честванията по случай 550-та годишнина от връщането на светите мощите в манастира. В първата част текстът се опитва да предостави общо въведение в православно схващане за църковното предание, приемственост и памет по отношение на светеца, във възможно най-широка богословска и историческа рамка. Особено важно е преди да се говори за обожени и Христо-образни човешки същества – светците – първо да се „постави“ центърът – Христос. Ако това не се направи каквото и да бъде казано за светците ще ги накара да изглеждат просто като позитивистични исторически герои. Във втората част вниманието е насочено към конкретния исторически контекст на завръщането на светите мощи в рамките на Западна България – Рилския манастир. В заключението авторът се фокусира върху три значими аспекта: позицията на Рила като център по отношение на Охридската Архиепископия; ролята на Крупнишката епархия във възраждането на манастира; и мястото на св. Йоан Рилски за установяването на манастира като все-български и все-православен духовен център.

Pavel Pavlov, The saint and the monastery as an intersection in the Christian tradition (Historical-theological context of the return of St. John of Rila to the Rila monastery)

This study is devoted to the place and role of St. John of Rila and the Rila Monastery within the context of the celebrations of the 550th anniversary of the return of the saint's holy

relics to the monastery. In its first section the text tries to provide a general introduction to the Orthodox Christian understanding of the church tradition, succession, and the memory of the saint in a wide theological as well as historical setting. It is especially important before we speak of divinized (theosis) and Christ-made human beings – the saints, that we “place” the center – Christ. If this is not done whatever we say of the saints would make them seem just ordinary historical actors in a positivistic sense. In the second part the focus is on the concrete historical context of the return of the holy relics within the Western Bulgarian confines – the Rila Monastery. In the conclusion the author focuses on three meaningful aspects: the locale of the Rila center in relation to the Ohrid Archbishopric; the role of the eparchy of Krupnic in the revival of the monastery; and the place of St. John of Rila for the establishment of the Rila monastery as a pan-Bulgarian and pan-Orthodox spiritual center.

Keywords: tradition, history, memory, saint, holy relics, intersection, monastery, Sredets, Ottoman Empire, Turnovo, Ohrid, Eparchy of Krupnik, Rila

2. Павлов, П. **Йерархия и екзархия (Екзарх Антим и Българската църква)**. – В: 150 години Българска екзархия (Юбилеен сборник по случай 150 години от учредяването на Българската екзархия 1870–2020 г.), ред. П. Павлов, София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 9–38, рецензирано. ISBN 978-954-07-5149-8; COBISS.BG-ID – 47972104

Тази студия е посветена на въпроса за същността на Екзархията – дали тя е поместна църква, национално-църковна организация или политическа институция. Твърдото убеждение на автора е, че Българската Екзархия действително е поместна Българска църква, която е продължението и приемника на българската архиепископия в Охрид, унищожена през 1767. Взаимоотношението между националност и църква също е изследвано. Централната тема е йерархията, като фундаментален елемент на всяка поместна църква. С оглед на това животът и делото на първойерарха, Екзарх Антим I, също са разгледани в детайл. Текстът също се обръща към въпроса за паметта и приемствеността, както и начина, по който се честват годишнини и юбилеи, свързани с Българската Екзархия.

Pavel Pavlov, Hierarchy and Exarchate (Exarch Antim and the Bulgarian Church)

This study is devoted to the question of the character of the Exarchate – whether it is a local church, a national-ecclesial organization or a political institution. It is the author's firm conviction that it is indeed a local Bulgarian church, which is the continuation of the Bulgarian archbishopric in Ohrid, destroyed in 1767. The relationship between nationality and church is also examined. The central theme is the hierarchy, as a foundational element of every local church. In view of this the life and work of the first-hierarchy, Exarch Antim I, is also reviewed in detail. The text also addresses the question of remembrance and the way in which we celebrate the Bulgarian exarchy at jubilees and anniversaries.

Keywords: hierarchy, memory, church, jubilee, anniversary, Antim, Tsarigrad, Bulgarian Exarchate.

3. Павлов, П. **Неврокопският митрополит Борис в паметта на Църквата.** – В: Моят път в живота, пътя към Голгота... (Материали от възпоменателната научна сесия, посветена на 70 г. от мъченическата смърт и 130 г. от рождението на Неврокопски митрополит Борис), Благоевград: Ирин-Пирин, 2019, 29–48. ISBN 978-954-8505-86-4; COBISS.BG-ID – 39416840

Тази студия е посветена на 70 годишнината от мъченическата кончина и 130 години от раждането на Неврокопския митрополит Борис. В нея авторът, започвайки със съпоставянето на светската историография и църковната памет, аргументира необходимостта от паметта изобщо, но най-вече в богочовешкия, вечновременен характер на Църквата, независимо от уклona към забрава. Основната причина за проследяването на това е състоянието на процеса на канонизация на митр. Борис, най-вече необходимо за нас, като условие и предпоставка за помирение. Извършено и проследяване на теми чрез изворите включващи: как се твори за отминалите поколения; родолюбието; жертвоготовността; просвета, род и памет; вярата; единството. Заедно с тях са приведени и множество други изворови сведения за самия митр. Борис от негови наследници и приемници. Споменати са и основните затруднения в процеса на

канонизация, които включват както и политизирането на въпроса, така и ограничения брой налични извори.

Pavel Pavlov, Metropolitan Boris of Nevrokop in the memory of the Church

This article is dedicated to the 70th anniversary of the martyric passing and the 130th anniversary of the birth of metropolitan Boris of Nevrokop. In it the author, beginning with the juxtaposition of the secular historiography and ecclesial memory gives reason for the necessity of memory in general, especially in the god-human, and eternal-temporal character of the Church, irrespective of the incline towards forgetfulness. The main reason for this tracing out is the condition of the process of canonization of metropolitan Boris, of dire need for us, and as a prerequisite of reunion. Some key topics are traced out via the sources: how one creates for generations past, the love of the homeland, the readiness for sacrifice, the enlightenment, memory, faith and kin; unity. Along with them numerous source resources are brought to light by metropolitan Boris' heirs and inheritors. The key difficulties of the process of canonization are also mentioned, which include the politization of the question, as well as the scantily available source material.

СТАТИИ:

4. Павел Павлов, **Още за архиепископията на св. Методий в Панония („Другата българска църква“)**. Pavlov, P. **More on the Archbishopric of St Methodius in Pannonia (The “Other” Bulgarian Church)**. – In: Der heilige Methodius, Bulgarien und Europa (ed. E. Ivanov, Iv. Naydenov), Eastern Church Identities, XII, Brill / Schöningh, 2023, 115–132. ISBN 978-3-506-79015-6

Тази статия представлява продължаване и допълнително развиване на въпрос, първоначално загатнат от автора в друга статия – този относно локализирането и характера на поместните църкви, установени на Балканите. Започвайки с ключовите извори за Св. Методий авторът свързва по-широката историческа рамка на периода с канонически проблеми за епископа в този момент. Това е също свързано с ролята на Сирмиум като катедра и връзката на това с Панония, както и угасващото внимание, отдавано на Римската църква от страна на източната римска Империя. Внимание е

отделено и на взаимоотношението и ролята на българските владетели и християнизацията, водещо до формулирането на основни исторически аргументи за някои по-нови национални държави. Тези разбирания, изведени в историческа перспектива, за отнесени към съвременни въпроси, особено относно Македонската църква и възможния път за нейното утвърждаване и приемане днес.

Pavel Pavlov, More on the Archbishopric of St Methodius in Pannonia (The “Other” Bulgarian Church)

This study represents a continuation and reinterpretation of a question, raised, and glancingly addressed by the author, in a previous article, regarding the localization and character of the local churches that were established on the Balkans. Beginning with the key sources around St Methodius, the *Vitae*, the author connects the broader historical framework of the period in question with the canonical difficulties faced by the bishop. This is then connected to the role of Sirmium as a cathedra and the role that that had, especially with the declining attention towards the Roman church. Attention is also given to the role and relationship of the Bulgarian rulers to the wider project of Christianization, resulting in a considerable argument *ex-history*, for the newer nation states. The concepts, outlined in a historical perspective are then related to the contemporary question, regarding the Macedonian church and the viable path towards its recognition today.

5. Павел Павлов, Св. Григорий Палама и Османските Турци: Светоотечески прозрения за съвременната общност. Pavlov, P. **St. Gregory Palamas and the Ottoman Turks: Patristic Insights for Contemporary Society**. – *Astra Salvensis*, 2022, Vol. 10, Issue 1, p. 755-765. ISSN-L: 2344-1887; ISSN-E: 2393-4727 <https://astrasalvensis.eu/astrasalvensis-1-2022/#>

В тази статия св. Григорий Палама, един от ключовите богослови за, но не само, богословите от руската богословска школа в Париж, е поставен като концептуализатор на отношение към исляма. Авторът разглежда предложения от св. Григорий метод за диалог с османците в съответния период и го отнася към съвременната ситуация в

Европа и отвъд. Ключови въпроси за толерантността и съвременните настроения са преразгледани, заедно с предубежденията, основани на несигурни исторически факти.

Pavel Pavlov, **St. Gregory Palamas and the Ottoman Turks: Patristic Insights for Contemporary Society**

St. Gregory Palamas, one of the key theologians for, but not only, the theologians of the Russian theological school in Paris as the conceptualizer of a relationship towards Islam. The author examines the proposed method of St. Gregory towards the Ottomans during his time and relates them to the contemporary situation within Europe and beyond. Key points regarding toleration and contemporary attitudes are addressed as well as prejudices established on uncertain historical facts are brought to light.

6. Павел Павлов, История и Християнство, Времето и Църквата. Pavlov, P. **History and Christianity, Time and the Church (Musings of a Theologian-historian)**. – Astra Salvensis, 2020, Vol. 16, Issue 2, p. 175-184. ISSN-L: 2344-1887; ISSN-E: 2393-4727 <https://astrasalvensis.eu/2020-2/>

Какво е взаимоотношението между богословието и историята? Как Църквата пресътворява времето? Това са основните въпроси зад тази статия, в която авторът преразглежда съвременната стагнация в историческото начинание, заедно с няколко предложение, които биха могли да отведат до преоткриване на съвместно и споделено предание. Използвайки извори от българската богословска сфера, както и такива, имащи по-международен, но свързан, характер, той представя три основни аспекта, свързани с вече споменатия проблем и да предложи същински и актуален диалог по тях. Основната насоченост на статията е към създаването на мостове между различни духовни предания от различни сфери и да отправи покана за диалог и дебат.

Pavel Pavlov, **History and Christianity, Time and the Church (Musings of a Theologian-historian)**

What exactly is the relationship between theology and history? How does the Church re-create time? These are the main questions behind this article in which the author reviews the

current stagnation of the historical profession, along with a few suggestions that might lead to a re-discovery of a common tradition. Using theological literature from the Bulgarian space and abroad, he will try there to present the main aspects related with the aforementioned problem and to offer an interesting and actual debate dedicated to this topic. In the same time, the aim of the article will be the one to create bridges between spiritualities from different areas and to invite to debate and dialogue.

7. Павлов, П. **Програмата на Кузман Шапкарев за просвета и катехизация на роден език.** – Във: Наръчно св. благовествование или Сбор от евангелските чтения ; Наръчний св. посланичник или Сбор от Апостолските чтения (Фототипно издание на Българско сдружение на родовете от Македония), 2022, с. 3-7. ISBN 978-619-92145-1-0; COBISS.BG-ID – 54091528

В тази въстъпителна статия авторът поставя силен акцент върху незаменимото за съществуването на един народ взаимоотношение между самостойна църква, държава и езика, особено в контекста на делото на Кузман Шапкарев. Поддържането или поне съществуването на два от тези три елемента прави възможно съществуването, най-малкото оцеляването, на сваят. При претърпяването на загуба, или забрава, на повече от един от тях последвалия период бива определен като *робство*, пребиваване в тъмнина, поради загуба на светлината. Про-светата, обратно, се носи и подплатява трите елемента. Събуждането от тъмнобитуването става посредством и благодарение на езика, като носител и сътворител на по-широката културна рамка.

Pavel Pavlov, **Kuzman Shapkarev's Program for the enlightenment and catechization in the mother tongue.**

In this foreword the author highlights the indispensable for the existence of a people relationship between the local church, state and language, especially within the context of the work of Kuzman Shapkarev. The upholding or at least existence of at least two of these three elements make the existence, or at least the survival of a consciousness. When more than one of them are lost the following period is referred to as a period of slavery, an abiding in darkness, having lost the light. The en-light-ement, opposite of that, is carried over and fortified by all

three. The waking up from this abiding-in-darkness is accomplished through language, as a carrier and creator of a wider cultural framework.

8. Павлов, П. **Великите Константин и Атанасий. Срещата на два свята.** – Forum Theologicum Sardicense (БМ), 1/2018 (2020), 51–60. ISSN 1310-7909

Тази статия представя срещата между св. Константин Велики и св. Атанасий Велики като пример и модел на сблъсъкът между два свята. От една страна дълбоко монашеския и аскетически устроен свят на Египет, а от друга – на Римската държава, но която в този момент вече е в процеса на своята необратима християнизация.

Pavel Pavlov, **The Great Constantine and Athanasius. A meeting between Two Different World.**

This paper presents the encounter between Constantine and Athanasius as an example of the collision between two worlds: the Egyptian monasticism and the Roman state, which is already in the process of its irreversible Christianization.

Keywords: Athanasius of Alexandria, Constantine the Great, Constantinople, Byzantium, Greek Fathers, Church History, Roman History

9. Павлов, П. **Епископ на коя поместна църква е св. Климент Охридски?** – В: Св. Климент Охридски – пръв епископ на българския език (Сборник статии, ред. М. Йовчева), София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 283–295. ISBN 978-954-07-5097-2; COBISS.BG-ID – 44999944

Настоящият текст е посветен да двата юбилея – 1100 г. от успението на св. Климент и 1150 г. от учредяването на Българската архиепископия през 870 г. Около тези годишнини бяха поставени и редица провокативни въпроси, на който статията се опитва да отговори, както с помощта на изворите, така и с подкрепата на църковно-историческата география. Св. Климент Охридски е ръкоположен от Римската църква, а по-късно става епископ в Българската църква. Неговото просветно дело не е никакво

„тайно училище“, а целенасочена политика на българските владетели за изграждането на самостоятелна Поместна църква.

Pavel Pavlov, **Which local church was St Clement of Ohrid bishop of?**

This text is dedicated to two jubilees – 1100 years since the dormition of St Clement and 1150 years since the establishment of the Bulgarian Archbishopric in 870. Around these anniversaries a series of provocative questions have been raised, which this article aims to address – by the use of the sources, as well as the historical-ecclesial geography. St Clement of Ohrid is ordained by the Roman church and later becomes a bishop in the Bulgarian church. His educational activity is not some “secret school” but an example of determined politics of the Bulgarian rulers for the cultivation of an independent local church.

Keywords: local church, bishop, archbishopric, autonomy, autocephaly, historical-ecclesial geography, western Bulgaria, Pannonia and Great Moravia, St King Boris, King Simeon, Preslav.

10. Павлов, П. **Преданост и достоверност: будителят според проф. архимандрит д-р Евтимий Сапунджиев.** – В: Професор д-р архимандрит Евтимий Сапунджиев – живот, църковна и академична дейност (1884-1943 г.), ред. Н. Маджуров, Д. Пенков, К. Тонева, София: Фондация за регионално развитие, 2020, 50–59. ISBN 978-619-91095-4-0; COBISS.BG-ID – 44228872

Този текст е посветен на 75-годишнината от кончината на проф. архим. д-р Евтимий (Сапунджиев). Тук акцентът е поставен преди всичко върху будителския аспект на неговото дело като първи историограф на Копривщица. В това поприще известният апологет използва историята като апология на българското. В това дело той се отличава с особена преданост и достоверност. Набляга се и на неговия копривщенски произход. И ако за апологета копривщенската консервативност ще допринесе за неговата крайност и неотстъпчивост, то за историографа копривщенската традиционност ще изиграе решаваща творческа роля. Славната история, предание и живот на родния град го мотивират за многото неща, които той прави в живота си –

учителство, академична работа, краеведство, проповедническа активност и духовно служение.

Pavel Pavlov, **Loyalty and Genuineness: *the knocker-up*, according to prof. archimandrite Evtimii Sapundjiev**

This text is dedicated to the 75th anniversary of the repose of prof. archim. Evtimii (Sapundjiev) PhD. The main focus is above all on the enlightener and “knocker-up” accent of his work as the first historiographer of Koprivshtica. Within that milieu the famous apologist uses history as an apology of the Bulgarian. In that task he distinguishes himself with remarkable authenticity and loyalty. His Koprivshtica background and genesis are highlighted. And if the typical Koprivshtica conservatism would add to the apologist’s zealousness and resolve, the Koprivshtica traditionalism would play a key role for the historiographer. The glorious history, tradition and life of the home town motivate him for many of the things he does in his life – teaching, academic work, local history, preaching and spiritual service.

11. Павлов, П. **Богословското свидетелство на църковния историк проф. Христо Стоянов.** – Forum Theologicum Sardicense (БМ), 1/2019, 61–76. ISSN 1310-7909

Тази статия е посветена на живота и наследството на професор Христо Стоянов, като богослов-църковник, учител и изследовател на историята на Църквата. Поставя акцент върху значимостта на приемствеността между различните поколения, особено в църковно-богословските кръгове, както и трудностите за това в рамките на българските политически условия. Изважда на преден план личността на човека, както и неговия подвиг в утвърждаването и поддържането на Истината, и християнската вяра по време на тоталитарния комунистически режим. Също цели да разкрие и акцентира ключовото значение на историята и вярата, като вътрешна и неразделна част от човешката и християнска идентичност.

Pavel Pavlov, **Theological Legacy of a Church Historian: Prof. Hristo Stoyanov**

This article is dedicated to the life and legacy of professor Hristo Stoyanov, as a church theologian, teacher, and researcher of the history of the Church. It addresses the importance of

continuity between the generations in the church-theological circles and the difficulties of that in the Bulgarian political conditions. It brings to the forefront the human person and his feat of upholding the Truth and the Christian faith during the totalitarian regime of communism and shows the importance of history and faith, as part of the innermost human and Christian identity.

Keywords: Hristo Stoyanov, History, Church, Theologian, Faith, Continuity, Bulgaria, Totalitarian Regime

12. Павлов, П. **Православно богословие и университетска наука в България (история и методология).** – Forum Theologicum Sardicense (БМ), 2/2018, 45–59. ISSN 1310-7909

Тази статия е посветена на създаването на висша богословска школа в България през 1923 г. в Софийския Университет „Св. Климент Охридски“ и мястото, която същата школа заема сред другите науки. Изследван е и начинът, по който богословското познание се съвместява в системата на университетското познание. Някои православни богослови, третиращи темата за богословието и науките също са включени в по-широката дискусия. В допълнение към това някои от важните съвременни предизвикателства в този контекст са добавени, включващи богословието и екологията, богословието и обществеността, и др. Хронологическата рамка, обхваната от текста е от 1923 г. до 2017 г.

Pavel Pavlov, **Orthodox Theology and University in Bulgaria (History and Methodology)**

This article is dedicated to the establishment of the higher theological school in Bulgaria in 1923 within the Sofia University “St. Kliment Ohridski” and the place the school finds among the other sciences. The text examines how theological knowledge fits into the system of university knowledge. Some Orthodox theologians dealing with the subject of Theology and Science are also mentioned. There is also a section related to contemporary challenges on the topics – theology and ecology, theology and society, etc. The chronological framework covers the period from 1923 to 2017.

Keywords: Orthodox Theology, University, Academic Education, Bulgarian Theology, Church History, Orthodox Church

13. Павлов, П. **Свети Јован Владимир. Род и власт у средњовековној хришћанској традицији на Балкану.** – В: У спомен и славу светог Јована Владимира. Књ. 6-1. (Међународни научни скуп „Свети Јован Владимир кроз вјекове – историја и предање (1016-2016)“, Бар, 15-17. септембар 2016. Године), Ред. др В. Јововић, Протопр.–ставрофор Гојко Перовић, Протопр.–ставрофор Велибор Цомић, Цетиње: Митрополија црногорско-приморска ИИУ СВЕТИГОРА, 2018, 105–116. ISBN 978-86-7660-273-5

Настоящата публикация няма претенции за изчерпателност, а по-скоро се опитва да намери пресечни точки на братството и братоубийството в средновековната история на Балканите. Чрез критичното разглеждане и *противопоставяне* на изворите и основната изворова историографија се прави опит за разширявање на гледните точки. В крайна сметка е важна универсалната почит към св. Йоан Владимир, а не *раздробяването* и национализирането на култа в претенциите за родова и етническа принадлежност.

Pavel Pavlov, St John Vladimir. Family and power in the medieval Christian tradition on the Balkans

This publication has no pretense of exhausting but rather to try and discover points of intersections in the brotherhood and brother-killing in the medieval history of the Balkans. Through the critical study and juxtaposition of the sources and the main source historiography an effort is made towards the widening of the viewpoints. Within that context what is important is the universal honor given to St John Vladimir and not the fragmentation and nationalization of the cult, within the pretenses for familial or ethnic belonging.

Keyword: medieval European history, Balkan history, John Vladimir, ethnic systems

14. Павлов, П. **Памет и свидетелство. България между св. цар Борис и св. Климент Охридски.** – В: Слова и доклади от Седмицата на православната книга 2010-2015, ред. М. Стоядинов, Варна: Варненска и Великопреславска Св. Митрополия, 2017, 277–286. ISBN 978-954-91187-3-5; COBISS.BG-ID – 1284506596

Настоящият текст е доклад от седмицата на православната книга и настоява за опазването и пренасянето на паметта между поколенията, особено за значимите и символни личности като св. цар Борис и св. Климент Охридски. И всичко това в контекста на 1150 г. от Покръстването и 1100 г. от успението на св. Климент. Пресечната точка между делото на св. цар Борис и св. Климент е богослужението извършвано от самостоятелна църковна иерархия, служеща на роден език. Най-добрите плодове в българската история са родени от синергията, съдействието, симфонията между Църквата и Държавата. Идеалът на св. цар Борис, който завещава на потомството е „християнство, народност и просвета“.

Pavel Pavlov, **Memory and witness. Bulgaria between St Tsar Boris and St Clement of Ohrid**

This text is originally based on a paper delivered at the week of the Orthodox book and insists on the preservation and transmission of memory between generations, especially the memory of important and symbolic personalities as those of St Tsar Boris and St Clement of Ohrid. This is carried out within the context of the 1150th anniversary of the Baptism of Bulgaria and 1100th anniversary of the dormition of St Clement. The intersection between the work of St Tsar Boris and St Clement is the liturgical life of the church, carried out by an independent ecclesial hierarchy, worshiping and serving in its local language. The best fruits of the Bulgarian history are born out of the synergy, cooperation and symphony between Church and State. The ideal of St Tsar Boris, which he bestows upon his offspring is “Christianity, people and enlightenment”.

15. Павлов, П. **Пак за обществената роля на Църквата.** – В: Обществената роля на църквата, София: Фондация „Конрад Аденауер“, 2016, 61 – 69. COBISS.BG-ID - 41749768

Този текст иронизира непрекъснатото организиране на конференции все със същото име без да се вникне в същностното разбиране за Църквата, която е преди всичко топос на спасението, а не толкова социална организация с чисто обществени цели. Тук говоря за *възстановяване* на автентичното разбиране за и на самата Църква. Статията акцентира и на образованието в и чрез Църквата като ключова народополезна дейност. Тезата се развива между: „чул, че християнството има социални последици, глупакът бърза да заключи, че то има социалистически последици“ (Никола Давила) и „най-голяма сила на Църквата се крие в обществената ѝ немощ“ (о. Рдован Бигович).

Pavel Pavlov, *Again on the public role of the Church*

This text stems from an initial ironic approach to the constantly conducted conferences with, almost always, the same name, that fail to peer into the core understanding of the Church, which is before all else a topos of salvation, and not so much a social organization with public goals. What is attempted here is a push towards the *restoration* of the authentic understanding of and by the Church herself. The article highlights also the education in and through the Church as a key act, beneficial to the people. The main thesis is developed between: “The fool heard that Christianity has social repercussions and hastily determined that it has socialist repercussions” (Nicholas Davila) and “the greatest power of the Church is hidden in her social weakness” (fr. Rdovan Bigovic).

16. Павлов, П. **Богословски аскетизъм и научно смирение: академичните завети на проф. Н.Н. Глубоковски.** – Сборник в памет на проф. д-р Николай Никанорович Глубоковски (ред. Д. Николчев и Е. Дамянова), 2016 (БМ, 2/2014), 266–281. ISSN 1310-7909; COBISS.BG-ID – 53816072

Тази статия е посветена на един от най-важните и значими богослови на XX век – Н. Н. Глубоковски. Той е роден и започва своята необикновена кариера в Русия. По съвпадение и Божие предуздание той продължил и завършил своята кариера в България – страна, която станала за него втора родина. Освен кратка ретроспекция на живота и трудовете на този велик екзегет, патролог и църковен историк, статията цели да отговори и на следните въпроси: кой е Н. Глубоковски за нас днес? Какви са основните прозрения

в неговото богословско наследство? До каква степен истинския богословски образ на този голям учен и учител съвпадат с образа, който ние сме поддържали и запазили през годините до ден днешен?

Pavel Pavlov, Theological Ascetism and Scientific Humility: The Academic Legacy of Prof. Nikolai Nikanorovich Glubokovski

This article is dedicated to one of the greatest and most significant theologians of the twentieth century – N. N. Glubokovsky. He was born and started his extraordinary career in Russia. By coincidence and the providence of God he continued and finished his career in Bulgaria – a country, which became for him a second homeland. Besides a brief retrospective of the life and works of that great exegete, patrologist and Church historian, the article seeks to answer the following questions: Who is N. Glubokovsky for us today? What are the key insights in his theological legacy? To what extent the real theological image of this great scientist and teacher corresponds to the image we have kept of him and preserved through the years up to the present?

Keywords: Church history, theological legacy, teacher

17. Павлов, П. **Императорите Галерий и св. Константин: дългият път от Сердика (311) до Медиолан (313)**. – От толерантност към признаване (ред. Ал. Омарчевски), София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015, 54–72, ISBN 978-954-07-3963-2; COBISS.BG-ID – 1276783588

Тази статия е посветена на важната тема за ролята на Владетеля в оформянето на историческите събития на собственото му време. Прави се сравнение с личностите на двамата велики императори, които приели християнството по много различни начини. Първият приел вярата и предал себе си на Христос само няколко месеца преди своята кончина. Вторият, е бил закърмен с вярата още от утробата на майка си, но също е бил призван в началото на своето управление да бъде равен на Апостолите, превръщайки се в Божия посредник в установяването на християнска империя. След това начално повикван първият християнски император управлявал още 25 години, в който Бог му дал времето да разгърне своя план за християнизацията на Империята и да помогне за

установяването на Църквата. Образите на двамата императори са сравнени с две старозаветни фигури: Саул и Давид. Сравнението препраща към разликата между битуването във власт и избора да бъдеш силен в разгръщането на историята на Спасението. Втората част на статията се фокусира върху законотворческите действия на двамата императори, предоставяйки сравнителен богословски и исторически анализ на Сердикийския (311) и Медиоланския (313) едикт. Текстовете на двата едикта са запазени и предадени от ранни християнски историци. Съдържанието им е близко, но техните цели, замисъл и последствия значително се различават. Без съмнение харизмата на Константин е имала огромна роля в обясняването на значимите последствия от Медиоланския едикт (313). Св. Константин не само издал едикта, но също използвал цялата си лична отдаденост, енергия и сила да се погрижи за последствията от него. Въпреки това следването на Божието призвание и звание към него са нещата, направили го светец. По този начин статията предлага отговор на въпроса: Какво прави един император светец?

Pavel Pavlov, *The Emperors Galerius and St Constantine: The long road from Serdica (311) to Milan (313)*

This paper is dedicated to an important theme – the role of the Monarch in the shaping of the historical events of his own times. It will compare the persons of the two great Emperors who embraced Christianity in very different ways. The first one accepted the faith and surrendered himself to the Church just a few months before his death; the second one was fed with the faith since his mother's womb but was also called at the beginning of his reigning to be equal to the Apostles by becoming God's mediator in establishing a Christian Empire. After this initial call the first Christian Emperor ruled for another 25 years where God gave him the time to unfold His plan for the Christianization of the Empire and help the emergence and the establishment of the Church. The images of the two Emperors are compared to two Old Testament figures: Saul and David. The comparison alludes to the difference between just "being in power" and being chosen to be powerful in unfolding the history of salvation. The second part of the paper focuses on the law making activities of the two Emperors by providing a comparative theological and historical analysis of the Edicts of Serdica (311) and Milan (313). The texts of the two edicts are well preserved by the early Christian historians. Their

content was similar but their goals, their implications and impact were quite different. Without any doubt, the charisma of Constantine could have a great role in explaining the great impact of the Edict of Milan (313). St Constantine not only issued the legal document but also used all of his personal dedication, energy and power to look after its implementation. However, it was the following of the Divine call and providence that made him a Saint. Thus, the paper suggests an answer to the question: What does it take for an Emperor to become a Saint?

18. Павлов, П. **Св. Йоаким I – Патриархът от Поломието**. – В: Поломието – находки, събития, личности (VII и VIII национални научни конференции), Велико Търново (ред. М. Палангурски, Ст. Йорданов, Пл. Събев, Н. Русев, Р. Пенчева, М. Катошева), Фабер В. Търново, Исторически музей Попово, 2015, 777–781, ISBN 978-619-00-0364-9; COBISS.BG-ID - 1276586468

Свещецът е тази личност, която в най-голяма степен осъществява богообразността на човека. В Християнството свещецът е примерът, който държи живи ценностите – ние разбираме неговия образ и се опитваме да постъпваме максимално близко до неговия пример, независимо от времето, ситуацията и пространството. Св. Йоаким, първият Търновски патриарх е примерът избран в тази статия – личност, просияла в Поломието и оставила изключително важна диря в историята на България. От една страна това, това е единственият патриарх на нашата история, получил пълно признание от Вселенската православна общност. От друга страна, това е личност, която е забудена в неизвестност. Сведенията в изворите и в преданието, което е носител на паметта, са изключително оскъдни – липсва църковна служба, която да е посветена на светеца, житието е кратко, непълно и непознато.

Pavel Pavlov, **St. Joachim I – The Patriarch from the Polomic**

The saint is a person who realizes to a great extent the God-like nature of man. In Christianity the saint is the model example, keeping the moral values alive – we see his image and try to follow his example closely, regardless of time, space and situation. This article is focused on a holy person from the Polomic, who left his mark in the Bulgarian history – St. Joachim, the first patriarch of Tarnovo. On one hand, he is the only patriarch in our history

who has received full recognition from the Universal Orthodox community. On the other, however, this is a person wrapped in uncertainty. The data in the sources and in the memory-bearing legends are extremely scant – no divine service dedicated to the saint, the passion is short, incomplete and unknown.

19. Павлов, П. **Академичното богословие и православната духовност в кореспонденцията между о. Георги Флоровски и проф. Н. Глубоковски.** – В: Догмат и терминология в православната християнска традиция, С.: УИ „Св. Климент Охридски, Supplementum на БМ (ред. Св. Риболов), 2015, 179 – 194. ISSN: 1310-7909; COBISS.BG-ID – 1275718372

В тази статия, посветена на особената съборна годишнина – 1700 г. от Миланския едикт, 150 г. от рождението на проф. Николай Глубоковски и 120 г. от рождението на прот. Георги Флоровски, авторът подчертава връзката и взаимоотношенията между последните двама, основно посредством неизследваните епистоларни извори, но обръщайки особено внимание върху връзката им с призванието и на двамата като преподаватели в Църквата и за Църквата. Особен принос е прилагането и изследването на Софийския архив на проф. Н. Глубоковски, намереното в който позволява и допълнително запълване на картината на взаимоотношенията между двамата с още една важна фигура – проф. А. Лебедев. Цялостната кореспонденция е осмислена през богословско-академично-аскетическо служение на университетския преподавател, както то е изградено от проф. Глубоковски.

Pavel Pavlov, **Academic theology and orthodox spirituality in the correspondence between father Georges Florovsky and prof. Nikolay Glubokovsky**

In this article, dedicated to the extraordinary anniversary – 1700 years since the Edict of Milan, 150 years since the birth of prof. Nikolay Glubokovsky and 120 years since the birth of prot. Georges Florovsky, the author highlights the connection and relationship between the latter two, especially through the unexplored epistolary sources, but paying considerable attention to their connection with their calling as teachers in the Church and for her. A significant contribution is the application and research on the Sofia archive of prof. N.

Glubokovsky, discoveries wherein lead to a further clarification of the relationship between the two and another important figure – prof. A. Lebedev. The entire correspondence is interpreted through the theological-academic-ascetic calling of the university teacher, as it is built up by prof. Glubokovsky.

20. Павлов, П. **Църквата – пазител и гарант на съкровищницата от християнски ценности (или как Църквата прави политика)**. – В: Църква и политика, София: Фондация Конрад Аденауер, 2014, 58–64. COBISS.BG-ID – 41744392

Днес често наблюдаваме парадокса за християнски ценности да говорят хора, които не само нямат нищо общо с него, но отричат и вярата, и Бога. Нима има християнство без Христос? Освен това, не може да има каквото и да е християнство, с неговите християнски ценности, ако няма Църква. Църквата е Тяло Христово, Църквата е Обиталището на Св. Дух. Много често високите християнски ценности са непосилни за човека, а нима тогава те са само добри пожелания или празна надежда? „Вярата без дела е мъртва!“ Ценностите са ценни, именно защото се реализират, защото са дело, защото се живеят, а не само се обговарят. За да се случи това обаче, за да се оделотворят тези ценности, е необходима сила, сила, която ни се дава даром именно в Църквата – чрез благодатта на Св. Дух. За това пак е нужна вяра. Акцентира се и на *приемствеността* от поколение на поколение в Църквата, която създава *протяжност* на времето и унищожава непрекъснатото реене в цикли.

От неправилното разбиране за Църквата днес често произтичат и неправилните идеи и очаквания за участието на Църквата в обществения живот. Църквата не може и не бива да участва в политиката директно, а да я прави възможна, като „ражда“ повече човеци и човечност.

Pavel Pavlov, **The Church – Guardian and Guarantee for the treasury of Christian values (or how the Church does politics)**

Today we often observe the paradox for Christian values to be talked about by people, who not only have nothing to do with it but also are staunch deniers of both faith and God. Could there be a Christianity without Christ? Also it cannot exist without the Church – The

Body of Christ, and abode of the Holy Spirit. Very often the high Christian values are unreachable for man, but does that make them only wishful thinking for empty hope? “Faith without works is dead!” Values are valuable because they are realized, because they are deed, life and not only talking points. For this to happen power is necessary, power which is given as a gift in the Church – through the grace of the Holy Spirit. This, also, necessitates faith. Succession and transmission of the generations are also highlighted, which creates a *stretching* of time and a destruction of the constant rotation of the chronological cycle.

Wrong ideas about the participation of the Church in public life often develop through a wrong understanding of the church. She cannot participate in politics directly, but can make it possible, through the giving “birth” of new humans and humanity in them.